

PM 2002 RVII (Dnr 1536/02)

Remiss av betänkandet Riv Ålderstrappan! Livslopp i förändring (SOU 2002:29)

Remiss från socialdepartementet

Remisstid 25 november 2002

Borgarrådsberedningen föreslår kommunstyrelsen besluta följande

1. Som svar på remissen översändes denna promemoria.
2. Protokollat i detta ärende förklaras omedelbart justerat.

Föredragande borgarrådet Margareta Olofsson anför följande.

Bakgrund

En parlamentarisk beredning med uppdrag att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken tillsattes av regeringen i december 1998. Beredningen antog namnet SENIOR 2005. Utgångspunkterna för arbetet var de förändrade krav som ställs på samhället när både antalet och andelen äldre i befolkningen ökar. Arbetets analyser och förslag skulle utformas med tanke på de äldres situation i samhället från år 2005 och framåt. Arbetet skulle bidra till att de nationella målen för äldrepolitiken uppfylls, nämligen att äldre människor skall

- ? Kunna åldras i trygghet och med fortsatt oberoende
- ? Kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhälle och över sin vardag
- ? Bemötas med respekt
- ? Ha tillgång till god vård och omsorg

Direktiven lade stor vikt vid att beredningen lämnar förslag som syftar till att öka äldre människors möjlighet att delta och ha inflytande i arbetsliv och samhälle. Som områden av betydelse att analysera nämndes demografi, demokrati och inflytandefrågor, ekonomiska förhållanden, arbete, fritid och kultur, hälsa, sociala relationer, boende och service, tillgänglighet samt vård och omsorg. Beredningens arbete skulle avgränsas mot Äldreprojektet som följer det nationella handlingsprogrammet för äldrepolitiken.

Beredningen beskriver sitt arbetsätt med en metod som benämns Backcasting, som i korthet innebär att man beskriver en önskvärd framtid och sedan visar på vägar att nå denna framtid. Arbetet har utmynnat i ett diskussionsbetänkande. Genom betänkandet vill den parlamentariska äldreberedningen skapa diskussion om centrala framtidsfrågor utan att presentera färdiga förslag. Frågor om vård och omsorg kommer att redovisas i beredningens slutbetänkande.

Remisser

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, äldreomsorgsberedningen, kommunstyrelsens pensionärsråd samt stadsdelsnämnderna Kungsholmen, Skarpnäck och Skärholmen.

Stadsledningskontoret menar att betänkandet lämnar information och förslag som kräver en genomgripande attitydförändring både hos de äldre själva, hos arbetsgivare, allmänheten och i de beslutande organisationerna. Stadsledningskontoret anser vidare att betänkandets slutsatser har mindre med dagens äldreomsorg eller äldrepolitik att göra än med arbetsmarknadens parter fortsatta inställning till ett mera flexibelt arbetsliv. Den allt friskare gruppen äldre behöver medvetet inbjudas till ett fortsatt arbetsliv.

Äldreomsorgsberedningen och kommunstyrelsens pensionärsråd har tagit del av ärendet och båda remissinstanserna instämmer i stadsledningskontorets yttrande. Stadsdelsnämnderna Kungsholmen, Skarpnäck och Skärholmen instämmer huvudsakligen i betänkandets slutsatser och resonemang.

Mina synpunkter

Myter om åldrandet skapar negativa attityder om äldre människor. Ordet äldre används ofta enbart knutet till vård- och omsorgsområdet. De negativa attityderna påverkar äldre människors beteende och handlingsmöjligheter genom att sätta gränser för vad människor i olika åldrar tror är möjligt. Dessa skadar människors hälsa, självkänsla och oberoende.

Det grundläggande för ett bra liv för äldre personer är i stora delar desamma som för yngre: en trygg ekonomi, god hälsa, ett bra socialt nätverk, meningsfull sysselsättning och att kunna bestämma över sitt eget liv. Det är därför viktigt, som utredningen konstaterar, att äldre personer får tillgång till flera meningsfulla livsområden och till successiva övergångar mellan förvärvsarbete och pensionering.

Jag instämmer i den framtidsbild som betänkandet beskriver. Ett samhälle där människor oavsett ålder får fler möjligheter att kombinera och variera arbete, fritid och samhällsengagemang, där ålder och äldre blir alltmer ointressanta begrepp. Ett samhälle där man främjar människors möjligheter att utvecklas i alla åldrar och använda sina resurser. Idag ser vi att många människor anses för gamla och slås ut från arbetsmarknaden redan i 40-årsåldern. Möjligheten till studiestöd är begränsad och många arbetsgivare väljer i första hand att anställa yngre. Dessa förhållanden måste ändras. Det är oroande att inkomstskillnaderna bland morgondagens äldre kommer att öka. Dessa skapar ökade klassklyftor bland framtidens äldre vilket återverkar på hälsa, trygghet, delaktighet och bidrar till ökat utanförskap. Inkomstskillnaderna mellan pensionerade män och kvinnor kommer att vara stora. De könsrättsvisorna kommer att förstärkas vilket går på tvärs mot ambitionerna på ett jämställt samhälle. De ökade klassklyftorna och könsrättsvisorna bland äldre behöver särskilt uppmärksammas och studeras. Politiska ställningstaganden måste tas för hur denna utveckling ska förhindras. Den nya pensionssystemet medför att låginkomsttagare kan öka sin pension genom att fortsätta arbeta efter 65 år. Eftersom många kvinnor har en lägre lön och därmed lägre pension än män kan pensionssystemet innebära att kvinnor, och andra låginkomsttagare, som egentligen inte orkar med ett fortsatt arbetsliv, tvingas fortsätta arbeta för att öka sin pension och på så sätt få en dräglig ålderdom. Detta är en viktig fråga att utreda närmare.

Tillgången på arbetskraft påverkas av utvecklingen mot en mer åldrande befolkning, allt färre försörjer allt fler. Arbetslivet måste därför utformas med en flexibel pensionsålder anpassad till individen. Allt fler lämnar arbetsmarknaden före uppnådd pensionsålder. Fler kvinnor än män tvingas av hälsoskäl lämna arbetslivet i förtid. Förhållanden på arbetsplatsen och arbetsmarknaden är en av huvudorsakerna till att många lämnar arbetslivet i förtid. Omfattande åtgärder kommer att behöva göras för att förbättra arbetsmiljön, där förkortad arbetstid är en viktig del. Det handlar om att få fler att kunna arbeta fram till pensionsåldern och om ett arbetsliv anpassat till individen.

Viktiga förutsättningar för äldres deltagande i samhället, gemenskap, oberoende och kvarboende i hemmet är tillgängligheten i boende, närmiljö, trafik och tillgång till handel och service. Samtliga stadens remissinstanser lyfter fram en förändrad syn på boendeformer där dagens äldreboende inte kommer att uppfylla de krav som ställs.

Jag föreslår kommunstyrelsen besluta följande

1. Som svar på remissen översändes denna promemoria.
2. Protokollet i detta ärende förklaras omedelbart justerat.

Stockholm den 14 november 2002

MARGARETA OLOFSSON

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden *Kristina Axén Olin* och *Sten Nordin* (båda m) enligt följande.

Vi föreslår borgarrådsberedningen föreslå kommunstyrelsen besluta

att som yttrande över betänkandet "Riv ålderstrappan! Livslopp i förändring" anföras följande.

Vi tar inte ställning till betänkandets bild av framtiden, men konstaterar att betänkandet lämnar information och förslag som kräver en genomgripande attitydförändring både hos de äldre själva, hos arbetsgivare, allmänheten och i de beslutande organisationerna. Äldrepolitikens nationella mål sedda i ljuset av betänkandet verkar tämligen passiva och lämnar inga utmaningar för den äldre människan att i högre grad delta i arbets- och samhällsliv och bidra till samhällsekonomin. Vi anser att en förutsättning för förändring i samhällsstrukturen är att den enskilde själv i hög utsträckning kan påverka sitt eget livslopp.

Vi instämmer i att det generationsöverskridande perspektivet är klent utvecklat i Sverige och att de utmaningar en åldrande befolkning innebär för samhället behöver mötas med insatser för att förbättra ömsesidigheten. Bland annat innebär det att äldre personer ska delta i och ansvara för politiska beslut.

Vi anser att betänkandets slutsatser har mindre med dagens äldreomsorg eller äldrepolitik att göra än med arbetsmarknadens parters fortsatta inställning till ett mera flexibelt arbetsliv. Den allt friskare gruppen äldre behöver medvetet inbjudas till ett fortsatt arbetsliv. Utredningen återkommer med frågor om service, omsorg och vård i sitt slutbetänkande.

Vi anser att det är viktigt att på sikt särskilja beslut om äldres vård och omsorg från övriga äldrefrågor så att samhällets insatser styrs till dem som är i behov av sådana. Begreppet äldreomsorg behöver definieras och professionaliseras. Övriga generella frågor om förutsättningar för äldre skall hanteras tillsammans med motsvarande frågor och beslut för övriga befolkningsgrupper.

ÄRENDET

En parlamentarisk beredning med uppdrag att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken tillsattes av regeringen i december 1998. Beredningen antog namnet SENIOR 2005. Utgångspunkterna för arbetet var de förändrade krav som ställs på samhället när både antalet och andelen äldre i befolkningen ökar. Arbetets analyser och förslag skulle utformas med tanke på de äldres situation i samhället från år 2005 och framåt. Arbetet skulle bidra till att de nationella målen för äldrepolitiken uppfylls, nämligen att äldre människor skall

- ? Kunna åldras i trygghet och med fortsatt oberoende
- ? Kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhälle och över sin vardag
- ? Bemötas med respekt
- ? Ha tillgång till god vård och omsorg

Direktiven lade stor vikt vid att beredningen lämnar förslag som syftar till att öka äldre människors möjlighet att delta och ha inflytande i arbetsliv och samhälle. Som områden av betydelse att analysera nämndes demografi, demokrati och inflytandefrågor, ekonomiska förhållanden, arbete, fritid och kultur, hälsa, sociala relationer, boende och service, tillgänglighet samt vård och omsorg. Beredningens arbete skulle avgränsas mot Äldreprojektet som följer det nationella handlingsprogrammet för äldrepolitiken. Sammanfattningen av betänkandet redovisas i *bilaga 2*.

REMISSER

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, äldreomsorgsberedningen, kommunstyrelsens pensionärsråd samt stadsdelsnämnderna Kungsholmen, Skarpnäck och Skärholmen.

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande av den 25 juli 2002 har i huvudsak följande lydelse.

Sammanfattning

En parlamentarisk beredning med uppdrag att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken tillsattes av regeringen i december 1998. Beredningen antog namnet SENIOR 2005. Arbetet har utmynnat i ett diskussionsbetänkande. Genom betänkandet vill den parlamentariska äldreberedningen skapa diskussion om centrala framtidsfrågor utan att presentera färdiga förslag. Frågor om vård och omsorg kommer att redovisas i beredningens slutbetänkande. Betänkandet presenterar tänkbara framtidsbilder och möjliga vägval för framtida beslut. Utredningen visar på en framtidsbild av avgörande samhällsekonomisk karaktär, med en befolkningsutveckling som innebär en mycket hög andel personer som är äldre än det som idag betraktas som pensionsålder.

Stadsledningskontoret menar att betänkandet lämnar information och förslag som kräver en genomgripande attitydförändring både hos de äldre själva, hos arbetsgivare, allmänheten och i de beslutande organisationerna.

Stadsledningskontoret anser att betänkandets slutsatser har mindre med dagens äldreomsorg eller äldrepolitik att göra än med arbetsmarknadens parterers fortsatta inställning till ett mera flexibelt arbetsliv. Den allt friskare gruppen äldre behöver medvetet inbjudas till ett fortsatt arbetsliv. Stadsledningskontoret anser vidare att en förutsättning för förändring i samhällsstrukturen är att den enskilde själv i hög utsträckning kan påverka sitt eget livslopp.

Utredningen återkommer med frågor om service, omsorg och vård i sitt slutbetänkande.

Stadsledningskontoret anser att det är viktigt att på sikt särskilja beslut om äldres vård och omsorg från övriga äldrefrågor så att samhällets insatser styrs till dem som är i behov av sådana och att begreppet äldreomsorg behöver definieras och professionaliseras.

Ärendets beredning

Detta tjänsteutlåtande har utarbetats på stadsledningskontorets äldreomsorgsberednings kansli. Kommunstyrelsens pensionärsråd har tagit del av ärendet den 29 augusti 2002.

Bakgrund

En parlamentarisk beredning med uppdrag att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken tillsattes av regeringen i december 1998. Beredningen antog namnet SENIOR 2005. Utgångspunkterna för arbetet var de förändrade krav som ställs på samhället när både antalet och andelen äldre i befolkningen ökar. Arbetets analyser och förslag skulle utformas med tanke på de äldres situation i samhället från år 2005 och framåt. Arbetet skulle bidra till att de nationella målen för äldrepolitiken uppfylls, nämligen att äldre människor skall

- ? Kunna åldras i trygghet och med fortsatt oberoende
- ? Kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhälle och över sin vardag
- ? Bemötas med respekt
- ? Ha tillgång till god vård och omsorg

Direktiven lade stor vikt vid att beredningen lämnar förslag som syftar till att öka äldre människors möjlighet att delta och ha inflytande i arbetsliv och samhälle. Som områden av betydelse att analysera nämndes demografi, demokrati och inflytandefrågor, ekonomiska förhållanden, arbete, fritid och kultur, hälsa, sociala relationer, boende och service, tillgänglighet samt vård och omsorg. Beredningens arbete skulle avgränsas mot Äldreprojektet som följer det nationella handlingsprogrammet för äldrepolitiken.

Beredningen beskriver sitt arbetsätt med en metod som benämns Backcasting, som i korthet innebär att man beskriver en önskvärd framtid och sedan visar på vägar att nå denna framtid. Arbetet har utmynnat i ett diskussionsbetänkande. Genom betänkandet vill den parlamentariska äldreberedningen skapa diskussion om centrala framtidsfrågor utan att presentera färdiga förslag. Frågor om vård och omsorg kommer att redovisas i beredningens slutbetänkande.

Diskussionsbetänkandet har lämnats för yttrande till ett antal statliga verk, styrelser och institutioner, högskolor, föreningar, samfund, landsting och kommuner, däribland Stockholm. Betänkandet har förutom till stadsledningskontoret gått till Kungsholmen, Skarpnäcks och Skärholmens stadsdelsnämnder.

Stadsledningskontorets synpunkter

Stadsledningskontoret tar inte ställning till betänkandets bild av framtiden, men konstatera att betänkandet lämnar information och förslag som kräver en genomgripande attitydförändring både hos de äldre själva, hos arbetsgivare, allmänheten och i de beslutande organisationerna. Äldrepolitikens nationella mål sedda i ljuset av betänkandet verkar tämligen passiva och lämnar inga utmaningar för den äldre människan att i högre grad delta i arbets- och samhällsliv och bidra till samhällsekonomin. Stadsledningskontoret anser att en förutsättning för förändring i samhällsstrukturen är att den enskilde själv i hög utsträckning kan påverka sitt eget livslopp.

Stadsledningskontoret instämmer i att det generationsöverskridande perspektivet är klen utvecklat i Sverige och att de utmaningar en åldrande befolkning innebär för samhället behöver mötas med insatser för att förbättra ömsesidigheten. Bland annat innebär det att äldre personer ska delta i och ansvara för politiska beslut.

Stadsledningskontoret anser att betänkandets slutsatser har mindre med dagens äldreomsorg eller äldrepolitik att göra än med arbetsmarknadens parter fortsatta inställning till ett mera flexibelt arbetsliv. Den allt friskare gruppen äldre behöver medvetet inbjudas till ett fortsatt arbetsliv.

Utredningen återkommer med frågor om service, omsorg och vård i sitt slutbetänkande.

Stadsledningskontoret anser att det är viktigt att på sikt särskilja beslut om äldres vård och omsorg från övriga äldre frågor så att samhällets insatser styrs till dem som är i behov av sådana. Begreppet äldreomsorg behöver definieras och professionaliseras. Övriga generella frågor om förutsättningar för äldre skall hanteras tillsammans med motsvarande frågor och beslut för övriga befolkningsgrupper.

Äldreomsorgsberedningen beslutade vid sitt sammanträde den 6 september 2002 att tillstyrka stadsledningskontorets förslag till beslut.

Kommunstyrelsens pensionärsråd beslutade vid sitt sammanträde den 29 augusti 2002 att tillstyrka stadsledningskontorets förslag till beslut i tjänsteutlåtande 2002-07-25 samt uttala följande:

KPR anser vidare att utredningen är full av självklarheter och kända fakta. Den saknar därför betydelse för de äldres framtida situation.

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 29 augusti 2002 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar tjänsteutlåtandet som svar på remissen.

Reservation anfördes av *Herman Gatica* (v), *bilaga 1*.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande från den 1 augusti 2002 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen delar de visioner och synpunkter som framförs av SENIOR 2005 i sitt diskussionsbetänkande. Frågor som rör vård och omsorg kommer att redovisas i slutbetänkandet i en, hoppas förvaltningen, mer konkret form. Förvaltningen har valt att lyfta fram några synpunkter och frågeställningar som vi anser vara särskilt viktiga att belysa ur stadsdelsförvaltningens perspektiv. Lokala pensionärsrådet har diskuterat betänkandet och lämnat synpunkter som inarbetats i detta remissvar.

Framtidsbilden

SENIOR 2005 skissar en framtidsbild av ett samhälle med många möjligheter att kombinera arbete, fritid och samhällsengagemang under hela livsloppet. Ett samhälle där begreppen *ålder* och *äldre* blir ointressanta och där kontakter sker över generationsgränser på ett annat sätt än idag. En viktig grund för diskussionen om framtidens äldreomsorg är enligt förvaltningen vilka som kommer att omfattas av den och ta den i anspråk. Kommer de svenskar som är födda på 40- och 50-talen och senare att ha samma syn på rollen som pensionär som de som är pensionärer idag? Kommer 40- och 50-talisterna att acceptera de boendeformer som finns och den verksamhet som bedrivs? Det är inte troligt. Det är hög tid att beakta detta vid planeringen av den framtida äldreomsorgen både i staden i stort och på stadsdelsnivå.

En särskild äldrepolitik kan, enligt SENIOR 2005, leda till att föreställningen om äldre som en särskild kategori befästs och att människor i högre åldrar inte uppmärksammas inom arbetsmarknadspolitik, demokratipolitik, kulturpolitik, bostadspolitik och andra politikområden. Frågor som rör människors möjligheter till inflytande, delaktighet och aktivitet måste integreras inom de olika områden som berörs. Medvetenheten om hur åldrande och äldre människor beskrivs, eller utelämnas, i politiska och administrativa dokument måste öka skriver SENIOR 2005 och kommun och landsting bör vara föregångare när det gäller att förändra språkbruket.

Förvaltningen instämmer i detta. Både i staden centralt och på stadsdelsnämndsnivå behövs en genomgång av språkbruk i diskussioner och officiella dokument. Kungsholmens

stadsdelsförvaltning kommer fortsättningsvis att vara uppmärksam på denna fråga och föreord ett mer neutralt språkbruk.

Tillgången på arbetskraft

I remissen finns beskrivet hur tillgången på arbetskraft påverkas av den utveckling mot en åldrande befolkning som Sverige för närvarande är inne i. Utvecklingen att fler lämnar arbetslivet i förtid måste enligt SENIOR 2005 vändas och attityderna till den äldre arbetskraften måste förändras.

Förvaltningen instämmer. Det är ett omfattande problem som kommer att slå hårt mot äldreomsorgen. Problemet märks mer och mer idag då medelåldern bland stadens anställda är över 45 år det är mycket svårt att rekrytera framför allt utbildad personal. Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det naturligtvis viktigt att vända utvecklingen att allt fler lämnar arbetslivet tidigt. Men vad är anledningen till detta? Inom vård- och omsorgsområdet beror det säkerligen på den tuffa arbetsmiljön och ska vi lyckas behålla personal och till och med få den att stanna efter uppnådd pensionsålder måste något radikalt göras. Nya tänkesätt och nya arbets- och organisationsformer måste till. Här har både arbetsgivaren men även de fackliga organisationerna ett stort ansvar.

I Stockholms stads personalstrategi uppmärksammas problemet och där föreslås insatser för att "stimulera strategisk kompetensutveckling och positiv rörlighet, att upprätthålla stadens attraktivitet som arbetsgivare, att tillvarata all kompetens i stadens verksamheter samt att utveckla genomtänkta rekryteringsstrategier. Trygghet i kompetensutveckling, beredskap inför förändringar samt ett gott ledarskap ska bidra till att främja en god arbetsmiljö. Ett långsiktigt syfte är att sänka sjukfrånvaron och förebygga ohälsa."

I Stockholms stads personalstrategi står dock ingenting om flexibel pensionsålder. För de personer som uppnått pensionsåldern och önskar kvarstå i förvärvsarbete och kombinera detta med pension måste incitament skapas och hinder i form av lagar och avtal som förhindrar, försvårar eller gör det ekonomiskt ointressant identifieras och undanröjas.

Det förebyggande hälsoarbetet är en viktig faktor för att fler äldre ska kunna fortsätta med insatser i arbetslivet i olika former. Friska äldre, som håller sig friska ännu längre än idag, är en lönsam resurs för kommuner, företag och ideella organisationer och därför något som borde satsas yttreliare på.

Vardagsliv

Äldre personers hälsa, boende och närmiljö samt tillgång till handel, service och trafiklösningar är enligt SENIOR 2005 huvudfrågor även inför framtiden. Detta vardagsliv ger förutsättningar för deltagande i andra livsområden under livsloppet, för bevarat oberoende och gemenskap och för vård och omsorg i hemmet.

Förvaltningen instämmer i detta. Om vi ska klara att ta hand om framtidens äldre måste detta till stor del ske genom kvarboende i det ordinära boendet. Då är närmiljön och tillgången på närservice och stimulans oerhört viktig, både för den enskilde och för de anhöriga och den personal som ska stödja och vårda i hemmet.

Tekniska lösningar i vardagen är av stor betydelse för ett tryggt och säkert kvarboende i det egna hemmet. Förvaltningen vill här påminna om vikten av att utvecklingen av vardagstekniken sker utifrån människors behov och inte utifrån ett tekniskt utvecklingsperspektiv. En användarvänlig teknik måste utvecklas i nära samverkan med brukarna.

Enligt SENIOR 2005 bör statliga myndigheter, kommuner och landsting sammanställa och analysera uppgifter om bl a hälsoutvecklingen hos personer som idag behöver vård och omsorg, var och hur personer i olika åldrar bor och hur detta påverkar möjligheterna till kvarboende i hög ålder. Forskningen om åldrande och äldre personer behöver breddas och fördjupas. En åldrande befolkning innebär nya utmaningar för samhällsplanering. Alla aktörer måste ta ansvar för att så långt som möjligt erbjuda lösningar anpassade efter åldrandet inom de generella formerna för t ex handel, kollektivtrafik och post- och teletjänster. Regering och riksdag bör bidra till att skapa

strukturella förutsättningar för att ta tillvara erfarenheterna från det omfattande arbetet med uppsökande verksamhet och anhörigstöd.

Allt detta är enligt förvaltningen viktiga och angelägna frågor vars svar ligger till grund för den framtida planeringen. Förvaltningen vill särskilt betona stödet till anhöriga. Äldre är oavsett hälsotillstånd oerhört beroende av sina närmaste och många anhöriga gör idag stora insatser utan stöd från kommun och landsting.

En annan viktig och angelägen fråga är hur framtidens äldreboende ska se ut? Är dagens äldreboende, många gånger i stora enheter med små lägenheter och gemensamhetsutrymmen, vad framtidens äldre vill ha? Enligt förvaltningen krävs nytänkande inom detta område. Till stor del tror vi att framtidens äldre i större utsträckning väljer att bo kvar i sitt ordinära boende, i sin invanda miljö även om man drabbas av sjukdom eller handikapp. Dagens äldreboenden uppfyller många gånger inte de krav som man redan idag borde ställa. Som exempel kan nämnas de servicehus som finns i Stockholm. När de började byggas på 70-talet fyllde de ett behov för många äldre människor som bodde i omoderna lägenheter utan hiss. Idag är det människor med andra behov som flyttar in. Servicehusen är ett exempel på hur snabbt utvecklingen går och hur snabbt krav och behov förändras. Diskussioner om servicehusens framtid pågår i staden.

De allra flesta äldreboenden som planeras och byggs idag har mycket konventionella lösningar både vad gäller lokalmässig planering och verksamhetens innehåll. Framtidens arkitekter och utförare av verksamheten måste tänka i nya banor och hämta kunskap och inspiration från andra länder och från andra forskningsområden. Här har staden och stadsdelsnämnderna ett ansvar när det gäller att driva fram nya lösningar.

En fråga, som har anknytning till den tidigare diskussionen om språkbruket, är hur vi ska benämna särskilda boendeformer för äldre. I samband med ÄDEL-reformen infördes samlingsbegreppet äldreboende för de olika typerna av boenden såsom sjukhem, ålderdomshem, gruppboende osv. Tyvärr har begreppet äldreboende inte fått någon förankring i Stockholms stad. I stadens styrdokument t.ex. budgetordningen används fortfarande de gamla benämningarna. Förvaltningen ska i olika sammanhang redovisa vilka boenden och hur många platser vi t.ex. köper i de olika boendeformerna. Detta redovisas sedan i olika dokument och de olika benämningarna lever kvar och får till följd att äldre människor fortfarande ansöker om en viss boendeform trots att det egentligen inte är någon skillnad på den vård och omsorg som bedrivs och kvarboendeprincipen gäller. Den enda boendeform som ska särskiljas är boende för dementa. Frågan om hur olika boendeformer för äldre ska benämnas måste uppmärksammas i stadens styrdokument. Slutligen förutsätter förvaltningen att "Riv ålderstrappan" i sin slutliga form bryts ner till mer konkreta handlingsplaner och vi ser fram emot slutbetänkandet som kommer att behandla de angelägna frågorna om vård och omsorg och bostadsanknuten service.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 29 augusti 2002 att överlämna stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 12 juli 2002 har i huvudsak följande lydelse.

Beredningens analys och den framtidsbild som målas upp

Stadsdelsförvaltningen anser att äldreberedningen presenterat ett mycket intressant betänkande. Beredningen har lyft fram många viktiga frågor om åldrandet och möjligheten att arbeta efter pensionering. Det är dock viktigt att dessa frågor inte blir en klass- och/eller en könsfråga. Många kvinnor har idag lägre pension än män p.g.a. de oftast haft lägre lön och inte arbetat heltid hela livet. Möjligheten att fortsätta arbeta efter pensioneringen kan bli både en möjlighet och ett krav för kvinnor, för att de ska ha råd att unna sig lite extra. Även immigranternas framtida ekonomi som pensionärer samt deras val och önskemål kring åldrandet är viktiga områden att uppmärksamma. Betänkandet leder till att intresset och medvetenheten för dessa frågor ökar och att diskussioner startar utifrån delvis nya perspektiv.

Initiativ och åtgärder som den egna organisationen är beredd att vidta för att förverkliga framtidsbilden

Skarpnäcks stadsdelsförvaltning är beredd att arbeta för en attitydförändring där synen på den äldre och friske medborgaren förändras. Det är därför lämpligt att skaffa kunskaper om vilka livsområden som medborgarna anser meningsfulla och vill ha tillgång till. Förvaltningen ställer sig positiv till tankar om utbildning för ledare, kompetenskonton samt individuella lösningar på arbetstider. I övrigt hänvisar förvaltningen till statsledningskontorets mycket konkreta förslag på åtgärder.

Åtgärder som riksdag och regering bör vidta för att ge förutsättningarna för att förverkliga framtidsbilden

Det behövs ändringar i lagar och försäkringssystem så att individen får möjlighet att själv bestämma och ta ansvar över sitt livssätt. Även personalorganisationer bör se fördelarna med att äldre arbetskraft finns kvar i systemet eftersom det i framtiden blir brist på personal.

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade på sitt sammanträde den 26 september 2002 att godkänna förvaltningens svar på remissen.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande av den 16 juli 2002 är huvudsakligen av följande lydelse.

Utredningen har utifrån aktuell statistik och forskning redovisat såväl en omfattande analys som ställningstagande i de tänkbara framtidsbilder som lyfts fram av SENIOR 2005. Förvaltningen delar de visioner och synpunkter som framförts i diskussionsbetänkandet. Förvaltningen har valt att lyfta fram och redovisa några synpunkter som är särskilt viktiga att belysa ur förvaltningens perspektiv. Lokala pensionärsrådet som på grund av tidsbrist endast fått en muntlig information tillstyrker förvaltningens inriktning gällande yttrandet.

Frågor som rör vård och omsorg kommer att redovisas i slutbetänkandet i en, hoppas förvaltningen, mer konkret form och att arbetet med remissvaret kan ske under mindre tidspress.

Framtidsvisionen

SENIOR 2005 skissar en framtidsbild av ett samhälle där individen har möjligheter oavsett ålder att kombinera och variera arbete, fritid och samhällsengagemang och där människor inte låses fast vid en viss identitet beroende på ålder. Ett samhälle som erbjuder människor att söka utmaningar och kombinationer av aktivitet och vila och där äldre och ålder blir ointressanta begrepp. Förvaltningen anser att en viktig fråga att uppmärksamma är vilka som kommer att omfattas av framtidens äldreomsorg och vilka som kommer att ta den i anspråk.

Vilka krav och önskemål kommer de svenskar födda på 40- och 50-talen ställa som pensionärer? Vilka krav kommer morgondagens äldre personer, födda utanför landet och med ett annat kulturarv som påverkar deras liv, att ställa?

Kommer nästa generationer äldre att acceptera de boendeformer som finns och den verksamhet som bedrivs?

Förvaltningen förmodar att morgondagens äldrebefolkning kommer beroende på bl.a. etisk och kulturell tillhörighet att ställa olika men ökade krav på medicinsk vård, omvårdnadsinsatser, boende, tillgänglighet och närservice. Det är därför hög tid att beakta detta vid planeringen av den framtida äldreomsorgen både i staden i stort och på stadsdelsnivå.

Frågor som rör människors möjlighet till inflytande, delaktighet och aktivitet måste integreras inom många områden. Medvetenheten om hur äldre människor beskrivs, eller utlämnas, i politiska och administrativa dokument måste öka anser SENIOR 2005. Kommun och landsting

bör vara föregångare när det gäller språkbruket. Utredningen förordar även en genomgång av etiska regler och policydokument i syfte att synliggöra och medverka till negativ särbehandling.

Förvaltningen instämmer i detta. Både i staden centralt och på stadsdelsnämnds nivå behövs en genomgång av språkbruk i diskussioner och officiella dokument. Stadsdelsförvaltningen i Skärholmen har för avsikt att uppmärksamma denna fråga genom att bl.a. förordar ett mer neutralt språkbruk.

Vardagsliv

Äldre personers hälsa, boende, närmiljö samt tillgång till närservice och kommunikationer är huvudfrågor inför framtiden hävdar SENIOR 2005.

Detta vardagsliv ger förutsättningar för självbestämmande och bevarat oberoende, gemenskap och för kvarboende.

Förvaltningen är av samma åsikt. Tillgänglighet i och kring bostaden, närhet till närservice och stimulans är oerhört viktigt, både för den enskilde och för anhöriga och den personal som ska ge stöd och hjälp i hemmet. Om vi ska klara att ta hand om framtidens äldre kommer detta till stor del ske genom kvarboende i det ordinära boendet.

Tekniska lösningar kan ha stor betydelse för människors oberoende efter vad man behöver i sitt vardagsliv. Förvaltningen vill här förordar vikten av att vardagstekniken utformas efter människors behov och att den blir tillgänglig för personer i alla åldrar med olika förutsättningar och ekonomiska möjligheter. Äldre och funktionshindrade personer måste liksom övriga samhällsmedborgare vara delaktiga i den tekniska samhällsutvecklingen vilket kräver satsningar från samhällets sida i form av informations- och utbildningsinsatser.

Forskningen om åldrandet och äldre personer behöver breddas och fördjupas.

En åldrande befolkning innebär nya utmaningar för samhällsplanerarna. Alla aktörer måste ta både gemensamt ansvar och ansvar inom sitt område för att så långt som möjligt erbjuda lösningar anpassade till en åldrande befolkning t ex för handel, kollektivtrafik, post och kommunikationer. SENIOR 2005 bör statliga myndigheter, kommuner och landsting analysera och sammanställa uppgifter om hälsoutvecklingen hos personer som idag behöver vård och omsorg, var och hur personer i olika åldrar bor och hur detta påverkar möjligheten till kvarboende.

Allt detta är enligt förvaltningen ytterst viktiga frågor vars svar ligger till grund för den framtida planeringen men behöver analyseras ytterligare.

Förvaltningen anser vidare att en ökad satsning på folkhälsoarbete behövs, inte minst för att analysera och utarbeta ett åtgärdsprogram för förebyggande insatser, följa hälsoutvecklingen och planera för utökade hälso- sjukvårds- och omvårdnadsinsatser som medföljer en åldrande befolkning.

En angelägen fråga är hur framtidens äldreboenden ska se ut? Kommer framtidens äldre att efterfråga dagens äldreboenden, många gånger i stora enheter och med små lägenheter? Förvaltningen tror att framtidens äldre kommer att ha helt andra krav än i dag. Beroende på de äldres behov, krav, vanor, önskemål och ekonomiska situation behövs fler boendelalternativ att välja mellan. Exempelvis behövs seniorboenden både som hyres- och bostadsrätt men utan åldersbegränsning.

Personer som inte vill bo till sammans med människor i sin egen ålder väljer att bo kvar i det ordinära boendet även om man drabbas av sjukdom eller handikapp. De äldre som däremot önskar bo tillsammans med andra äldre eventuellt med samma etiska eller kulturella bakgrund, måste ges möjlighet till detta.

Morgondagens äldregenerationer kommer inte acceptera äldreboenden liknande dagens storskaliga servicehus med små lägenheter. I stället bör små enheter byggas där de boende har valmöjlighet till lägenhetsstorlek med markkontakt samt tillgång till både närservice och bra kommunikationer.

Diskussion om servicehusens framtid pågår i staden. De flesta äldreboenden som planeras och byggs idag har mycket konventionella lösningar både vad gäller lokalmässig planering och verksamhetens innehåll. Framtidens arkitekter och utförare av verksamheten måste tänka i nya banor och hämta inspiration och kunskap från andra länder och kunskapsområden. Fler flexibla

boendelösningar behövs för att lätt anpassa verksamheten efter människors förändrade krav och önskemål. Här har stadsdelsnämnderna ett ansvar när det gäller att driva fram nya lösningar.

Representanter för pensionärer och funktionshindrade bör delta mer aktivt i planeringen av nya äldreboenden.

Tillgången till arbetskraft

I remissen finns beskrivet hur tillgången på arbetskraft påverkas av utvecklingen mot en mer åldrande befolkning. Enligt SENIOR 2005 så komprimeras arbetslivet med senare inträde- och tidigare utträde från arbetslivet vilket innebär att allt färre ska försörja allt fler. Till detta kommer antalet ej arbetsföra anställda personer vilka ständigt ökar i antal. Problemet med att rekrytera framför allt utbildad personal kommer att bli ett mycket stort problem för äldreomsorgen. Problemet syns mer tydligt idag då medelåldern bland stadens anställda är över 45 år. Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det naturligtvis viktigt att vända utvecklingen.

Vad är då anledningen till att allt fler lämnar arbetslivet eller är långtidssjukskrivna? Inom vård- och omsorgsarbetet är säkert den tuffa arbetsmiljön en bidragande orsak. Skall vi kunna rekrytera personal, få personalen att stanna, trivas och vara friska så den orkar arbeta efter uppnådd pensionsålder så måste något radikalt till. Både arbetsgivaren och de fackliga organisationerna har ett stort ansvar för att finna nya tankesätt och nya arbets- och organisationsformer vilket är en förutsättning för rekryteringen av personal inom en kort framtid. I Stockholms stads personalstrategi uppmärksammas problemet och man föreslår insatser för att stimulera strategisk kompetensutveckling, positiv rörlighet, att upprätthålla stadens attraktivitet som arbetsgivare, att tillvarata all kompetens samt att utveckla genomtänkta rekryteringsstrategier.

Trygghet i kompetensutveckling, beredskap inför förändringar samt ett gott ledarskap ska bidra till att främja en god arbetsmiljö i syfte att sänka sjukfrånvaron och förebygga ohälsa. Det förebyggande hälsoarbetet är en förutsättning för att både yngre och äldre arbetstagare ska kunna fortsätta med sina arbetsinsatser i arbetslivet.

I Stockholms personalstrategi står ingenting om möjlighet till deltidsarbete eller flexibel pensionsålder för dem som önskar kombinera arbete med pension. Incitament måste skapas och hinder i form av lagar och avtal som förhindrar, försvårar eller gör det ekonomiskt ointressant identifieras och undanröjas.

RESERVATIONER M.M.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Reservationen av Herman Gatica (v) är av följande lydelse.

Kungsholmens stadsdelsnämnd överlämnar tjänsteutlåtandet som sitt svar på remissen ”Riv ålderstrappan! Livslopp i förändring” och anför därutöver följande:

Allt fler lämnar numera arbetslivet i förtid. För dem är inte den stora frågan hur man skall kunna stanna kvar i arbetslivet efter uppnådd pensionsålder utan istället hur man skall kunna hålla sig kvar med hälsan i behåll tills man blir ålderspensionär. Den största utmaningen blir således att ändra på villkoren för arbetslivet så att fler människor kan arbeta tills de pensioneras. Denna frågeställning belyses alltför lite i diskussionsbetänkandet.

Sammanfattning av några begrepp i betänkandet Riv ålderstrappan/Livslopp i förändring

Vad är åldrande

Utredningen lägger ner ett omfattande arbetet på att redovisa vad "åldrande" innebär ur individuellt, biologiskt, kulturellt socialt perspektiv. Utredningen konstaterar att ålder i sig alltid spelat roll för att dela in människors liv i olika faser. Under senaste århundrade har livsloppet kronologiserats i tre separata faser, skolgång /utbildning, yrkesliv och livet efter pensionen. Språkbruket har också lett till att ha pension blivit synonymt med att vara pensionär och dagen för när grundpensionen börjar utbetalas definierar en person som "äldre".

Eftersom medellivslängden ökat har personer som har pension (pensionärer) utvecklats till att omfatta flera generationer och man finner på nya benämningar i språkbruket för att särskilja dessa från varandra "yngre äldre" och "äldre äldre" eller "mycket gamla".

Utredningen konstaterar att åldrandet är en långsam process med stora variationer. Gamla myter om åldrande och äldre personer förvränger perspektivet och förstärker negativa attityder och stereotyper. Det finns stora möjligheter att positivt påverka miljöfaktorer och även sådana faktorer som har gett intryck av att vara biologiska. Ett exempel är den roll som samhället ger äldre som orkeslösa och oförmögna, som gör att många äldre upplever sig som svaga och sjuka utan att för den skull vara detta. Effekterna av vissa sjukdomar kan bli mycket mera påfrestande om t.ex. bostaden är otillgänglig eller om man lever ensam, faktorer som i sig inte har med det biologiska åldrandet att göra.

Utredningen menar att de grundläggande kriterierna för ett bra liv för äldre personer är desamma som för yngre. Det betyder trygghet, ekonomi, god hälsa och ett bra socialt nätverk. En ökad individualisering av livsloppet skall ge flera möjligheter till individuella kombinationer av aktiviteter för personer i alla åldrar.

Utredningen formulerar detta så att de anser att de "ålderstrappor" som fortfarande finns i samhället måste rivas och att åldersnormen inte får vara avgörande för äldre människors delaktighet och inflytande inom alla områden i samhället.

Demografi

En åldrande befolkning är en utveckling i de flesta europeiska länder under 1800- och 1900-talen. Under omvandlingens sista skede, *åldersfasen* ligger tyngdpunkten i befolkningsökningen i de äldsta åldersgrupperna.

I Sverige innebär detta att nästan 25 procent av innevånarna år 2030 enligt Statistiska Centralbyråns (SCB) prognoser kommer att vara över 65 år jämfört med för närvarande drygt 17 procent. Under de två närmaste decennierna beror befolkningens åldrande på att det föddes relativt många barn under 1940-talet i kombination med en längre medellivslängd. Ökningen av personer över 80 år börjar ca 2020 som beräknas innebära en ökning från ca 500 000 personer till 750 000 personer. Därefter väntas en ytterligare ökning. SCB konstaterar att för att göra befolkningsprognoser krävs antaganden om förändringar gällande födelsetal, in- och utvandring samt dödlighet i olika åldersgrupper. Vissa utvecklingstendenser kan förutses med stor precision, medan andra är osäkra. Sedan 1970-talet har alla prognoser avseende antalet äldre underskattat den faktiska utvecklingen. Detta beror framför allt på allför försiktiga antaganden om dödlighetsutvecklingen hos medelålders och äldre.

Riksförsäkringsverket (RFV) har av utredningen fått i uppdrag göra samhällsekonomiska konsekvensberäkningar av att människor stannar kvar längre i yrkeslivet. Beräkningarna visar att det krävs stora ökningar av fortsatt deltagande i arbetslivet för att bruttonationalprodukten skall öka. Den samhällsekonomiska kalkylen visar att tillväxten gynnas om de äldre väljer att arbeta mera, dvs. längre tid. Sammantaget visar utredningen att det krävs dramatiska förändringar i arbetslivsdeltagande av alla för att bibehålla försörjningskvoten på dagens nivå.

Utredningen menar att för att några positiva effekter på tillväxten skall åstadkommas måste flera personer börja utnyttja sin lagstadgade rätt att stanna kvar i anställning efter 65 års ålder.

De demografiska förändringarna beräknas leda till ökade skillnader mellan olika län och lokala arbetsmarkandsområden i Sverige. Konsekvenserna kommer att beröra många områden och kommer även att väsentligt påverka möjligheterna att långsiktigt utveckla äldrepolitiken.

Utredningen anser att det politiska beslutsfattandet måste kunna möta konsekvenserna av en åldrande befolkning utan att det uppstår stora motsättningar inom och mellan grupper.

Äldrepolitiken

De nationella mål som riksdagen beslutat om beträffande äldrepolitiken omfattar två typer av insatser: insatser av äldre personer och förutsättningar för dessa och insatser som andra kan göra för äldre. Utredningen menar att förekomsten av en särskild äldrepolitik kan leda till en föreställning om äldre som en särskild kategori människor och att personer i högre åldrar inte uppmärksammas inom arbetsmarknadspolitik, demokrati, kulturpolitik, bostadspolitik och andras politikområden. Det nuvarande kronologiskt bundna mönstren måste brytas. Utredningen hänvisar till kvinnors förändrade livsloppsmönster som under 1900-talet kunde ändras på en relativt kort tid. Utredningen menar att det är viktigt att politiska insatser skall sträva efter ett flexiblere livsloppsmönster inom alla de ovannämnda områdena. Det skall t. ex. var möjligt att byta verksamhetsområde och komplettera utbildning även i femtioårsåldern.

Det nya svenska pensionssystemet understödjer en sådan flexibilitet. Det ger möjlighet till flexibla kombinationer av förvärvsarbetet och pension, men också ekonomiska incitament för förvärvsarbete högt upp i åren. Det förutsätter dock att arbetslivet är följsamt och att arbetsgivare lämnar förutsättningar för flexibilitet. Många arbetsgivare har under 1990-talet erbjudit avtalspensioner, medan framtidens strategier måste vara de motsatta. Att erbjuda arbetsförhållanden som kan locka och ge möjlighet för äldre att stanna kvar i arbetslivet.

Effekterna av hälsoutvecklingen måste följas noga. Flexiblere livsloppsmönster skall inte leda till t.ex. ytterligare dubbelarbete, ökade socioekonomiska skillnader eller ny "kravkultur". Det förebyggande hälsoarbetet för äldre bör integreras i det generella folkhälsoarbetet.

För att individen i hög utsträckning själv skall kunna ta ansvar för hela sitt livslopp poängterar utredningen att det är angeläget att man kan/ har möjlighet att planera sin tillvaro med tillgänglig bostad, närservice och lokaltrafik.

SLUT